

Artikel: Twee kanten van dezelfde medaille. Angst, hoop en het concept autosuggestie gedurende de Duitse Revolutie van 1918-1919

Auteur: Michiel Knoops

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 40.2, pp. 102-112.

© 2018 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Abstract: In this article the author discusses the role of autosuggestion in the German Revolution of 1918-1919. The theory, famously used by Georges Lefebvres in his work on the French Revolution and more recently by Mark Jones in his work on the German Revolution of 1919, can give historians an explanation as to why certain events escalate beyond the control of the main actors. Jones explains autosuggestion as the explanation of how self-generated beliefs allowed historical actors to truly and firmly believe that particular events were happening when they in fact were not. Both sides severely overestimated the strength of the Spartacists during the rebellion, causing the Spartacists themselves to overreach and the German Provisional Government to overreact.

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

TWEE KANTEN VAN DEZELFDE MEDAILLE

Angst, hoop en het concept autosuggestie gedurende
de Duitse Revolutie van 1918-1919

*Michiel Knoop*s

De Duitse Revolutie die eind oktober 1918 uitbrak, leidde in november dat jaar tot de val van het Duitse Keizerrijk. Dit artikel betoogt dat het concept autosuggestie een belangrijke rol speelde tijdens de Duitse Revolutie.¹ Allereerst zal er een korte introductie van de historische achtergrond gegeven worden, daarna wordt er ingegaan op de definitie van autosuggestie. Vervolgens zal er aan de hand van twee gebeurtenissen tijdens de Duitse Revolutie getoond worden welke rol autosuggestie speelde. De eerste casus is de slag rond de oude Keizerlijke Maneges en het Stadspaleis in het centrum van Berlijn tijdens Kerstavond 1918. De tweede casus is de uitbraak van en de eerste reactie op de Spartakusopstand begin januari 1919. Beide casussen zijn voorbeelden waarbij de ontwikkelingen zich in een hoogtempoontplooidenende gebrekkige informatie die doorsijpelde, leidde tot verwarring en misverstanden.

De Duitse revolutie van oktober en november 1918 kwam onverwacht, maar had desondanks een lange voorgeschiedenis. Deze voorgeschiedenis was van grote invloed op het verloop van de revolutie en moet daarom kort samengevat worden. De rechts-conservatieve krachten die het Duitse Keizerrijk bestuurden, van de monarchie tot aan het leger, hadden afgedaan in 1918. Na meer dan vier jaar bloedige strijd was elke rechts-conservatieve politieke superioriteit verdwenen en konden de verschillende politieke bewegingen aan de linkerzijde hun kans grijpen. Dat neemt niet weg dat de conservatieve krachten steun bleven genieten in essentiële delen van de Duitse samenleving, zoals het leger, de ambtenarij, de rechtspraak en de industriëlen. Zij konden de nederlaag en bijkomende veranderingen maar moeilijk verkroppen.²

In het Duitsland van 1918 waren er grofweg drie grote socialistische bewegingen die een hoofdrol in de Duitse Revolutie zouden gaan spelen.³ De eerste en grootste was de *Mehrheitssozialdemokratische Partei Deutschland* (MSPD). Dit was de parlementaire partij die rechtstreeks voortkwam uit de machtige vooroorlogse *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (SPD). Tijdens de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog zat de SPD in een lastig parket. Moest zij de oorlog steunen en haar principiële standpunten over internationale solidariteit en pacifisme opgeven, of moest ze standvastig blijven en de kans op vervolging in een gemilitariseerd en

hypernationalistisch Duitsland vergroten? Deze vragen leidden al snel tot felle discussies. In eerste instantie schaarde een overgrote meerderheid van de partij zich achter het besluit van de partijleiders Hugo Haase en Friedrich Ebert om de oorlog te steunen, tot grote opluchting van de Duitse Keizer Wilhelm II.⁴ De consensus binnen de SPD – geen van de veertien dissidenten stemde tegen, allen onthielden zich om de partijvrede te bewaren – hield niet lang stand en afsplitsingen volgden snel. In 1916 werd een groep parlementariërs, waaronder de eerder genoemde Hugo Haase, uit de SPD fractie gezet. In 1917 richtte deze groep de *Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, oftewel de USPD, op. Dit waren pacifistische sociaal-democraten die zich verzetten tegen de oorlogsvoering.⁵ Na de revolutie van november 1918 vormden de MSPD en USPD een coalitieregering met als doel een democratische Duitse Republiek op te richten. Een gekozen vertegenwoordiging zou een grondwet voor het nieuwe Duitsland schrijven.

Aan hun linkerflank stond de derde hoofdrolspeler van de Duitse Revolutie: de *Gruppe Internationale*, opgericht door de feministische marxist Rosa Luxemburg na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Rosa Luxemburg was een beroemde en beruchte marxistische theoretica geboren in het Russische gedeelte van Polen. De SPD-parlementariër Karl Liebknecht sloot zich spoedig aan bij de *Gruppe Internationale*. Liebknecht was de zoon van de oprichter van de SPD en had een flinke status binnen de sociaal-democratische kringen, wat hem er niet van weerhield om een eigenzinnige koers te varen. Hij was vanaf de uitbraak van de oorlog in 1914 tegenstander van de Duitse oorlogspolitiek en werd om die reden eerst uit de SPD-fractie in de Reichstag gezet en ten slotte, na deelname aan een demonstratie tegen de oorlog, gearresteerd en opgesloten door de Keizerlijke autoriteiten.⁶

Tijdens het begin van de Duitse revolutie in 1918 werd de *Gruppe Internationale* omgedoopt tot de *Spartakus Bund*. Vervolgens ging de Spartakus Bund, samen met andere radicaal-linkse groeperingen eind december 1918 op in de *Kommunistische Partei Deutschland* (KPD). In navolging van de naam Spartakus Bund werden Liebknecht en zijn kornuiten de Spartakisten genoemd. Ze waren een zeer kleine minderheid tijdens de Duitse Revolutie.⁷ De kleine omvang van de Spartakus Bund werd echter ruimschoots gecompenseerd door hun radicale gedachtegoed. Liebknecht en de Spartakisten bleven streven naar een revolutie naar Russisch voorbeeld, met na de revolutie een Radenrepubliek waarin de arbeiders- en soldatenraden het voor het zeggen hadden. De tegenstrijdige visies op het nieuwe Duitsland kwamen tussen november 1918 en januari 1919 steeds vaker aan de oppervlakte, met toenemend fanatisme en verbetering aan beide kanten.

HET CONCEPT VAN AUTOSUGGESTIE

De gebeurtenissen van de Duitse revolutie kunnen mede verklaard worden door het concept autosuggestie. De verschillende visies tussen enerzijds Liebknecht en de KPD en anderzijds de USDP en MSDP botsten in december rond het Congres van Arbeiders- en Soldatenraden en de uitbraak van gevechten bij het Stadtschloss met kerst. Deze verschillen in visie en de daarop volgende botsingen leidden uiteindelijk tot de uitbraak van de Spartakusopstand in januari 1919. Autosuggestie speelt een belangrijke rol bij het verklaren waarom beide kampen op een bepaalde manier hebben gehandeld tijdens de maanden december en januari. Het concept is niet nieuw. Georges Lefebvres gebruikte de term en bijbehorende theorie in zijn beroemde werk over de uitbraak van de Franse revolutie in 1789.⁸ Recenter heeft Mark Jones autosuggestie gebruikt in zijn werk over de Duitse Revolutie van 1919.⁹ Autosuggestie houdt in dat actoren tijdens bepaalde gebeurtenissen er heilig van overtuigd zijn dat de gebeurtenissen zich op een bepaalde manier voltrekken terwijl dat niet het geval is. Deze onbewuste zelfmisleiding wordt gevoed door halve en hele waarheden en informatie waarop men zich baseert en waarnaar men handelt. In de twee hierop volgende voorbeelden van gebeurtenissen tijdens de maanden december 1918 en januari 1919 zal getoond worden hoe autosuggestie een rol speelde tijdens de Duitse Revolutie.

CONGRESSEN EN EEN BLOEDIGE KERST

Tussen de val van het Duitse Keizerrijk en de aanvang van het belangrijke Congres van Arbeiders- en Soldatenraden liep de spanning in Berlijn tijdens de maanden november en december 1918 hoog op. Er waren regelmatig schermutselingen tussen demobiliserende soldaten, Spartakisten en regeringsgetrouwe troepen. Soms vielen bij deze schermutselingen dodelijke slachtoffers, maar in de media vormde elk conflict de basis voor een nieuwe slag in de propagandaoorlog tussen de verschillende kampen. Liebknecht liet geen mogelijkheid onbenut om te ageren tegen de Ebert-Scheidemann-Haase regering van MSPD en USPD. Hierbij gebruikte hij zijn publieke optredens en de krant van de Spartakisten: *Die Rote Fahne*.¹⁰ Een cruciaal moment was het congres van Arbeiders- en Soldatenraden, gehouden van 16 tot en met 21 december 1918, waarbij arbeiders- en soldatenraden uit heel Duitsland uitgenodigd werden om een vertegenwoordiging te sturen. De MSPD, USPD en Spartakus Bund zagen het belang van de raden als meest directe vertegenwoordigers van de Duitse arbeidersklasse.

Er waren wel nuances tussen de posities van de drie partijen ten opzichte van de raden. De MSPD was op hun hoede en vreesde dat de Spartakisten via de raden zouden proberen om een revolutie naar Russisch voorbeeld te beginnen. Dit was niet geheel bezijden de waarheid:

Liebknecht en de Spartakisten hadden hun revolutionaire hoop gevestigd op de raden. Tijdens het congres werd duidelijk dat de radicale Arbeiders- en Soldatenraden tegen de verwachtingen in voornamelijk bestonden uit leden van de MSPD en USPD. Daarnaast kon het congres zich in overgrote meerderheid vinden in de gematigde koers van de MSPD-USPD coalitie. De verkiezingen voor volksvertegenwoordiging die een grondwet voor het nieuwe Duitsland zouden schrijven, werden vastgesteld voor 19 januari 1919.¹¹

De Spartakisten kregen hier dus geen voet aan de grond. Het was Liebknecht zelf niet gelukt om als afgevaardigde aanwezig te zijn bij het congres.¹²

Ondanks de overwinning van de MSPD bleef het onrustig. Op 23 december probeerde een delegatie van de Volksmarine Divisie,

Bron: Wikimedia Commons

gelegerd in het Stadtschloss in het centrum van Berlijn, hun achterstallig loon aan te kaarten bij Ebert en de Raad van Volkscommissarissen.¹³ Tot tweemaal toe werden ze niet gehoord en vervolgens dreigden ze de gehele Raad in gijzeling te houden tot hun achterstallig loon was betaald.¹⁴ Vrijwel tegelijkertijd kwam het tot een botsing tussen een aantal matrozen van de Volksmarine Divisie en een patrouillerende pantserwagen op Unter den Linden, waarbij twee matrozen werden gedood.¹⁵ Woedend en vrezend dat de Raad had besloten om de Volksmarine Divisie hard aan te pakken werd het hoofdkwartier van de Berlijnse garnizoenscommandant (en loyaal MSPD lid) Otto Wels bestormd. Vervolgens werd Wels samen met twee andere officieren gegijzeld en meegevoerd naar het Stadtschloss.¹⁶

Voor Friedrich Ebert was de maat vol na de gijzeling van Otto Wels. Ebert twijfelde al aan de loyaliteit van de Volksmarine Divisie en meende dat ze onder controle stonden van Liebknecht en de Spartakisten. Bovendien kwamen er berichten binnen dat Wels en de andere gijzelaars waren geëxecuteerd, of zouden worden geëxecuteerd.¹⁷ Hierop riep Ebert de hulp in van Wilhelm Groener, chef van de Duitse Strijdkrachten.¹⁸ Groener was sinds de uitbraak van de revolutie zeer pragmatisch te werk gegaan. De aartsconservatieve monarchist bood snel de steun aan van de Duitse strijdkrachten aan de sociaal-democraat Ebert, mits hij alles wat riekte naar radicaal-socialistische experimenten meedogenloos de kop zou indrukken.

Ebert, voorstander van een democratische weg naar het socialisme in plaats van een revolutionair avontuur, nam deze toezegging dankbaar aan.¹⁹

De Garde Divisie, gelegerd te Potsdam, kreeg de opdracht om naar het centrum van Berlijn op te rukken en de opstand van de matrozen neer te slaan. Deze divisie bestond voor het grootste gedeelte uit een kern van geharde veteranen van de Eerste Wereldoorlog en meende dat het verslaan van de matrozen, de bron van de gehate revolutie van oktober-november 1918, een klein kunstje was.²⁰ Bovendien waren ze bewapend met zware wapens, inclusief artillerie. De Garde Divisie kwam er echter bedrogen uit. Niet alleen wisten de matrozen de gehele nacht stand te houden, ook waren de inwoners van Berlijn niet gediend van deze broederstrijd en probeerden zij tussen beide partijen te komen. Het idee van socialistisch broederschap was springlevend onder de werkende klasse van Berlijn. De gevechten tussen de Volksmarine Divisie, de symbolische hoeders van de revolutie, en de frontsoldaten werden gestaakt toen de burgers letterlijk tussenbeide kwamen.²¹ De Gardisten moesten tot hun grote schaamte afdruipten.²² Het aantal slachtoffers werd het onderwerp van een heftige publieke discussie. Volgens sommige Berlijnse kranten waren er meer dan honderdvijftig doden gevallen, andere schatten het aantal op ongeveer zestig tot zeventig doden. Uiteindelijk waren er twee soldaten van de Garde Divisie en zes matrozen van de Volksmarine Divisie gesneuveld.²³ Otto Wels en zijn twee collega's waren inmiddels vrijgelaten door de Volksmarine Divisie.²⁴

ESCALATIES EN AUTOSUGGESTIE IN DECEMBER

Men kan zien hoe in de maand december autosuggestie van grote invloed was. Ten eerste tijdens het congres van Arbeiders- en Soldatenraden. Van tevoren werd er met hoop (vanuit de Spartakisten) en vrees (vooral vanuit de MSPD) gekeken naar dit congres. Zou het congres de katalysator blijken te zijn van een revolutie in de stijl van de Oktoberrevolutie van 1917? Uiteindelijk bleken de hoop en vrees van beide kanten ongegrond. Het Radencongres steunde de gematigde koers van de coalitie MSPD-USP. Tijdens de gevechten rond het Stadtschloss en de Marstall komt het concept autosuggestie nog duidelijker naar voren. In de chaotische nacht van 23 op 24 december 1918 volgden de gebeurtenissen elkaar in rap tempo op, waardoor nieuws en geruchten vaak al ingehaald of gelogenstraft werden door de werkelijkheid. De schietpartij op Unter den Linden werd geïnterpreteerd als een aanval op de Volksmarine Divisie. De matrozen voelden zich zo verbolgen en opgejaagd dat zij Otto Wels en twee andere officieren gijzelden, wat weer leidde tot het inschakelen van troepen door Ebert. Dat Wels snel weer werd vrijgelaten deed niets af aan het beeld bij Ebert dat zijn garnizoenscommandant in levensgevaar was en hard ingrijpen

noodzakelijk was. Uit dit voorbeeld blijkt hoe halve waarheden en hele leugens kunnen zorgen dat een situatie zeer snel escaleert, met dodelijke gevolgen.

DE UITBRAAK VAN EN DE EERSTE REACTIE OP DE SPARTAKUSOPSTAND

Op 7 januari 1919 brak de Spartakusopstand uit. In de aanloop naar de opstand kwam een enorme menigte op de been die demonstreerde tegen het ontslag van de Berlijnse politiecommandant Emil Eichhorn. Eichhorn kreeg het verwijt van Ebert dat hij niet had ingegrepen tijdens de kerstgevechten rond het Stadtschloss. De MSPD beweerde bovendien dat Eichhorn, als lid van de USPD, veel te coulant was geweest jegens de Spartakisten en hij wellicht zelfs een infiltrant van de Spartakisten was.²⁵ Eichhorn was echter mateloos populair onder de Berlijnse arbeiders, inclusief de aanhangers van de MSPD. Hij was de eerste 'socialistische' politiecommandant en dat waren de arbeiders niet vergeten. Dus toen het ontslag van Eichhorn op 4 januari bekend werd gemaakt, besloten Liebknecht, Rosa Luxemburg en andere links-radicalen krachten en de USPD tot het organiseren van een demonstratie op 5 januari 1919.²⁶

Niemand had echter verwacht dat dit de vonk kon zijn die het revolutionaire vuur zou doen ontbranden. De enorme opkomst gaf vooral Liebknecht de inspiratie om tijdens een toespraak op te roepen om de revolutie van november 1918 niet alleen te beschermen, maar om haar te veranderen in een socialistische wereldrevolutie.²⁷ Volgens sommige schattingen waren er die morgen honderdduizend mensen op de been.²⁸ Na de demonstratie ging een kleinere groep van enkele honderden arbeiders en Spartakisten naar de redactiegebouwen van onder andere de sociaal-democratische krant *Vorwärts* en de liberale *Die Vossische Zeitung*. Die gebouwen werden bezet en al snel kwam er bewapende versterking.²⁹ Liebknecht had ondertussen met andere radicale socialisten een Revolutionaire Raad gevormd die de revolutie in goede banen moest leiden. De precieze grootte van de Raad is onduidelijk. Volgens sommige bronnen bestond de Raad uit 33 personen, volgens andere uit 53.³⁰ Het centrale bestuur werd gevormd door Georg Ledebour, een van de leiders van de USPD, en Paul Scholze, een populaire radicale voorman uit de fabrieken van Berlijn en Liebknecht zelf.³¹ Het eerste wat deze raad besloot was het oproepen tot een algemene staking op 7 januari 1919.

Uit bovengenoemde gebeurtenissen blijkt wat voor een grote rol autosuggestie speelde. Ten eerste overschatte Liebknecht en zijn kornuiten hun slagkracht en hoe wijdverspreid de steun voor de opstand was. Verblind door de enorme massa die de straat op ging tijdens de demonstratie voor Eichhorn en misleid door onbevestigde berichten dat de Volksmarine Divisie en andere legereenheden zich aan zouden sluiten bij de opstand,

ging Liebknecht vol vertrouwen de week van 7 januari in.³² De steun bleef echter uit. De straten in het centrum van Berlijn bleven leeg, de Volksmarine Divisie hield zich afzijdig en andere legereenheden gestationeerd rond Berlijn kwamen juist in actie om de opstand de kop in te drukken.

Een van de leiders van de USPD in Leipzig, Curt Geyer, maakte tijdens het hoogtepunt van de opstand de reis van zijn woonplaats naar Berlijn. Het nieuws van de opstand verspreidde zich als een lopend vuurtje door Duitsland en Geyer wilde navragen hoe de opstand het best ondersteund kon worden.³³ Na een avontuurlijke tocht, waarin Geyer met een vliegtuig vlak buiten de stad een noodlanding maakte, kwam hij aan in Berlijn. In eerste instantie leek de stad niet het centrum van een nieuwe revolutie. Buiten het centrum van de stad ging het leven normaal door, alleen het openbaar vervoer lag deels stil.³⁴ Na een korte maar deprimerende ontmoeting op het kantoor van de USPD ging Geyer naar het hoofdkwartier van Liebknecht. Ook daar heerste inmiddels een sombere stemming. Liebknecht zelf liep zenuwachtig heen en weer tussen een gigantische wapenvoorraad in de slecht verlichte kelder van zijn hoofdkwartier. Hij leek ten einde raad en gaf Geyer vooral de indruk dat hij de hoop had opgegeven.³⁵

De reden van de wanhoop van Liebknecht en zijn bondgenoten was duidelijk. De oproep tot een algemene staking had niet veel uitgehaald. Ondertussen waren er diverse pogingen om de gevechten en bezettingen te staken en te onderhandelen over een vredige afloop. De USPD opende de onderhandelingen met Ebert en Gustav Noske, de op 6 januari benoemde commandant van de regeringstroepen.³⁶ Deze onderhandelingen liepen op niks uit. Ebert en Noske waren niet geïnteresseerd in onderhandelen en wilden vooral van de mogelijkheid gebruikmaken om een grote rivaal aan hun linkerkant de kop in te drukken. Tegelijkertijd schreef Rosa Luxemburg in de krant van de KPD, *Die Rote Fahne*, dat elke vorm van onderhandeling of compromis verraad was. Het was duidelijk dat beide kampen niet geïnteresseerd waren in een vreedzame oplossing van het conflict.

Ebert riep de hulp in van de Garde Divisie en de Freikorpsen die gelegerd waren rond Berlijn.³⁷ De Garde Divisie wilde het teleurstellende optreden rond kerst goedmaken. De Freikorpsen bestonden uit een mengeling van veteranen van de Eerste Wereldoorlog en jonge nationalistische zeer gemotiveerde en zonder genade optraden tegen de revolutionairen. Vooral officieren en onderofficieren traden in dienst bij een van de Freikorpsen.³⁸ De afgelopen maanden waren zwaar geweest voor deze over het algemeen rechts-conservatieve militairen. Hun geliefde monarchie was ten einde gekomen, Duitsland had de oorlog verloren dankzij verraad van de socialisten aan het thuisfront en tot overmaat van ramp wisten diezelfde socialisten een flinke stempel te drukken op de nieuwe Duitse republiek.

Ze keerden zich af van het nieuwe Duitsland en voelden zich veracht en ontheemd.³⁹ Ze hadden dus niet veel op met de regering van Ebert, maar de Spartakisten van Liebknecht werden helemaal gehaat. Zeker de compagnon van Liebknecht, Rosa Luxemburg, stond symbool voor alles wat er mis was met het nieuwe Duitsland. Ze was een pientere vrouw, radicaal socialist en ook nog eens van Joodse komaf. In de ogen van rechts-conservatief Duitsland was zij de verpersoonlijking van de duivelse drie-eenheid van vrouw, socialisme en jodendom.⁴⁰ Op 11 januari 1919 gingen de Freikorpsen over tot actie, onder aanvoering van Noske, die de beruchte uitspraak deed dat 'iemand de bloedhond moest zijn, ik zal niet duiken voor deze verantwoordelijkheid'.⁴¹

De Freikorpsen grepen hard in en verdreven de Spartakisten uit de laatste kantoorgebouwen en andere strategische locaties waar zij zich hadden opgehouden. De gehele stad werd al snel bezet door de Freikorpsen en andere vrijwillige regeringstroepen van Ebert.⁴² Hierbij gebeurde het regelmatig dat Spartakisten na hun overgave alsnog werden geëxecuteerd.⁴³ Liebknecht en Luxemburg bleven spoorloos tot 14 januari, toen ze opgepakt werden door een eenheid van de Garderegiment Potsdam. Na een kort verhoor werden beiden vermoord. Het lijk van Luxemburg werd in het Landwehr-kanaal gegooid en Liebknecht werd bij het verlaten van de verhoor locatie van achteren neergeschoten en vervolgens in de Tiergarten gedumpt.⁴⁴ Hiermee kwam er een bloederig en symbolisch einde aan de levens van twee leiders van de radicale socialistische beweging in het naoorlogse Duitsland.

DE SPARTAKUSOPSTAND EN AUTOSUGGESTIE

Autosuggestie speelde een belangrijke rol in de escalatie van de Spartakusopstand. Na de overweldigende opkomst tijdens de demonstratie op 5 januari 1919 dachten Liebknecht en de overige revolutionairen dat nu het moment gekomen was om de volgende fase van de revolutionaire strijd in te gaan. De geruchten over legereenheden die zich naar verluid hadden aangesloten bij de Spartakisten, de belofte van een van de officieren van de Volksmarine Divisie dat de matrozen zich achter Liebknecht hadden geschaard, en de verhalen dat de arbeiders van Berlijn massaal het werk zouden stilleggen bleken allemaal onwaar te zijn. Het zorgde wel voor een enorm vertekend beeld. De revolutionairen meenden dat de steun voor hun strijd vele malen groter was dan zij in werkelijkheid was. Dit zorgde voor een zelfoverschatting die, toen de waarheid beetje bij beetje begon door te dringen, omsloeg in een enorme teleurstelling en apathie.

Interessant genoeg overschatten niet alleen de Spartakisten, maar ook de Duitse legerleiding, Ebert en Noske, de kracht van de opstand. De geruchten dat regeringstroepen en zelfs Freikorpseenheden overliepen naar de vijand deden hen de haren ten berge rijzen. Groener en de Duitse

legerleiding vreesden vooral voor een herhaling van de kerstgevechten in Berlijn. Indien de poging om de opstand de kop in te drukken zou mislukken, zou dat een definitieve nederlaag zijn van de loyale troepen. De moraal zou dan compleet verdwenen zijn en de kans dat de opstand zich zou verspreiden naar andere steden in Duitsland was zeer groot, zo vreesde Groener.⁴⁵ Dit alles zorgde ervoor dat er met grote overmacht, inclusief pantserwagens en artillerie, en met een nietsontziende wreedheid werd ingegrepen. Autosuggestie is dus een van de redenen waarom de Duitse Revolutie van 1918-1919 dusdanig uit de hand kon lopen. De gebeurtenissen volgden elkaar niet alleen in een steeds rapper tempo op, ook de heftigheid van woord en daad nam toe. De revolutie van november 1918 had slechts enkele slachtoffers. De Spartakusopstand was al een stuk bloediger, met naar schatting 165 tot 200 doden binnen een week. Latere opstanden in 1919 en 1920 zouden nog vele malen bloediger worden. Het feit dat ongegrond nieuws, geruchten, vermoedens en wensdenken het beeld van de belangrijkste actoren vervormden, bepaalde ook het handelen van diezelfde actoren.

Michiel Knoops (1989) behaalde in 2017 zijn master *Political Cultures and National Identities* aan de Universiteit Leiden. Zijn academische interesse ligt vooral bij de geschiedenis van Duitsland na 1870 en de geschiedenis van (radicale) nationalistische en socialistische bewegingen.

1. Dit artikel voor Skript is een bewerking van mijn in 2017 afgeronde masterscriptie *Political Culture and National Identities* aan de Universiteit Leiden. Hoofdonderwerp van de scriptie was de woelige periode tussen november 1918 en januari 1919 waarin de Duitse Revolutie die het einde van het Keizerrijk had weten te bewerkstelligen dreigde te ontploffen. Knoop, Michiel. "A Revolution Betrayed?" *Master's Thesis Leiden University*, 2017. <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/51018>
2. P. Dassen, *Sprong in het duister*, Duitsland en de Eerste Wereldoorlog (Amsterdam 2014) 346.
3. Er waren natuurlijk veel meer linkse bewegingen actief die ook een rol speelde tijdens de Duitse revolutie, van de ongeorganiseerde matrozen en soldaten in de Duitse havens die de revolutie deden ontbranden tot de Revolutionaire Voormannen in Berlijn, die behoorlijk wat invloed hadden op de werkvloer in de fabrieken van de hoofdstad. Voor de overzichtelijkheid van dit artikel heb ik ervoor gekozen om mij voornamelijk te concentreren op de MSPD, USPD en Spartakus Bond.
4. F. Prager, *Geschichte der U.S.P.D. Entstehung und Entwicklung der Unabhängigen Sozialdemokratischen Partei Deutschlands* (Berlin 1922) 24; Dassen, *Sprong in het duister*; 119 & 125-126.
5. Dassen, *Sprong in het duister*, 197.
6. G. Schmidt, *Spartakus, Rosa Luxemburg und Karl Liebknecht* (Frankfurt am Main 1971) 117.
7. Dassen, *Sprong in het duister* 199; S. Haffner, *Die deutsche Revolution 1918/19* (Keulen 2008) 100.
8. G. Lefebvres, *The Great Fear of 1789* (Princeton 2014).
9. M. Jones, *Founding Weimar, violence and the German Revolution of 1918-1919* (Cambridge 2016).
10. Bij de begrafenis van de enkele slachtoffers die vielen bij de relatief bloedeloze revolutie van begin november, legde Liebknecht een directe connectie tussen het lijden aan het front gedurende de oorlog en het beleid van de huidige regering, zie *Die Rote Fahne*, 20 November 1918.
11. H. Herwig, *The First German Congress of Workers' and Soldiers' Councils and the Problem of Military Reforms*, *Central European History*, Jun 1, 1968 153; H. A. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung, Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1918 bis 1924* (Berlijn, 1984) 100.
12. Herwig, *The First German Congress of Workers' and Soldiers' Councils*, 153.
13. Jones, *Founding Weimar*, 137.
14. Ibidem, 137.
15. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung*, 109.
16. Ibidem, 109.
17. Haffner, *Die deutsche Revolution 1918/19*, 140.
18. Jones, *Founding Weimar*, 138.
19. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung*, 71.
20. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung*, 110; Jones, *Founding Weimar*, 138-139.
21. Haffner, *Die deutsche Revolution 1918/19* 146.
22. Ibidem, 147.
23. Jones, *Founding Weimar*, 153.
24. Dittmann, *Erinnerungen* (Frankfurt am Main 1995) 614.
25. Jones, *Founding Weimar*, 175.
26. S. Miller, *Die Bürde der Macht, die deutsche Sozialdemokratie 1918-1920* (Düsseldorf 1978) 226.
27. *Die Rote Fahne*, 6 januari 1919..
28. A. Laschitzka, *Die Liebknechts, Karl und Sophie, Politik und Familie* (Berlin 2007) 426.
29. Jones, *Founding Weimar* 178.
30. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung* 122; Miller, *Die Bürde der Macht* 227 zeggen beiden dat de raad bestond uit 53 personen. E. Bernstein, *Die deutsche Revolution von 1918/19, Geschichte der Entstehung und ersten Arbeitsperiode der deutschen Republik* (Bonn 1998) 136 spreekt van een raad bestaande uit 33 personen.
31. Jones, *Founding Weimar* 182.
32. Jones, *Founding Weimar* 181; Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung* 121.
33. C. Geyer, *Die revolutionäre Illusion, Zur Geschichte des linken Flügels der USPD* *Erinnerungen von Curt Geyer* (Stuttgart 1976) 89.
34. Ibidem, 90
35. Ibidem, 91-92.
36. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung* 125; *Die Freiheit*, 10th of January 1919.
37. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung* 123.
38. H. Schulze, *Freikorps und Republik* (Boppard am Rhein 1967) 48-49.
39. Ibidem, 54-60.
40. Ibidem, 76-77
41. G. Noske, *Vom Kiel bis Kapp, zur Geschichte der deutschen Revolution* (Berlijn 1920) 68.
42. Dassen, *Sprong in het Duister*, 325.
43. Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung* 126; Jones, *Founding Weimar*, 218.
44. Jones, *Founding Weimar*, 235.
45. Schulze, *Freikorps und Republik*, 73.